

IBN ARABI

CARTEA ÎNȚELEPCIUNII

(FUSUS AL-HIKAM)

Cuvânt-înainte:
TEODORU GHIONDEA

Traducere din limba arabă și note:
TITUS BURCKHARDT

Traducere din limba franceză:
ILIE ILIESCU

EDITURA HERALD
București, 2017

Cuprins

<i>Cuvânt-înainte</i>	5
<i>Ibn Arabî: viața și opera</i>	29
<i>Schiță biografică</i>	39
CARTEA ÎNȚELEPCIUNII	
Despre Înțelepciunea Divină în Cuvântul lui Adam	45
Despre Înțelepciunea Inspirației divine în Cuvântul lui Set	64
Despre Înțelepciunea Transcendenței în Cuvântul lui Noe	84
Despre Înțelepciunea Sfântă în Cuvântul lui Enoch (Idrîs)	89
Despre Înțelepciunea Iubirii înflăcărate în Cuvântul lui Avraam	96
Despre Înțelepciunea Adevărului în Cuvântul lui Isaac	106
Despre Înalta Înțelepciune în Cuvântul lui Ismael	121
Despre Înțelepciunea luminoasă în Cuvântul lui Iosif	126
Despre Înțelepciunea Profetiei în Cuvântul lui Isus ('Issâ)	140
Despre Înțelepciunea Beatitudinii milostive în Cuvântul lui Solomon	164
Despre Înțelepciunea Sublimă în Cuvântul lui Moise	185
Despre Înțelepciunea Singularității în Cuvântul lui Muhammad	216
<i>Glosar de termeni arabi</i>	244
<i>Bibliografie selectivă</i>	266

CARTEA
ÎNTELEPCIUNII

Despre Înțelepciunea Divină¹ în Cuvântul lui Adam

Dumnezeu (*al-haqq*) a vrut să vadă esențele (*a'yān*)² Numelor sale foarte desăvârșite (*al-asmā' al-husnā*), al căror număr este nesfârșit – și, dacă vrei, tu poti, de asemenea, să spui: Dumnezeu a vrut să vadă propria Sa esență (*'ayn*)³ într-un obiect (*kawn*) global, care, fiind înzestrat cu existență (*al-wujūd*)⁴, rezumă întreaga poruncă divină (*al-amr*)⁵, pentru a-și manifesta misterul (*sīrr*) Lui însuși⁶. Căci viziunea

¹ În arabă, *al-hikmat al-ilāhiyah*.

² Am tradus aici *a'yān* prin „esențe”, pentru că este vorba despre esențele Numelor, în contrast cu formele lor verbale sau ideatice. Obiectul „viziunii” divine rezidă în posibilitățile esențiale care corespund „Numelor foarte perfecte”, adică „aspectele” universale și permanente ale Ființei. Când se vorbește de esență una și singură a tuturor Numelor sau Calităților divine, se folosește termenul *adh-dhāt*.

³ Cuvântul *al-'ayn* (singularul de la *a'yān*) comportă semnificațiile „determinare esențială”, „esență personală”, „arhetip”, „ochi”, „izvor”. Această frază înseamnă, aşadar, că Dumnezeu a vrut să Se vadă El însuși, cu restricția că „viziunea Sa nu se referă la Esența sa absolută (*adh-dhāt*)”, care se ridică deasupra oricărei determinări, chiar principiale, ci la determinarea Sa imediată (*'aynah*), la „aspectul personal” al Său, care este precis caracterizat prin Calitățile perfecte ale căror expresii sunt Numele.

⁴ Sau cu Ființă, termenul *al-wujūd* având ambele semnificații. Unele manuscrise prezintă varianta: „...Fiind înzestrat cu fețe (*al-wujūh*)...”, adică înzestrat cu multiple „planuri de reflexie” care diferențiază iradiația (*al-tajallī*) divină.

⁵ Porunca divină este simbolizată prin cuvântul „fil!” (*kun*); ea se identifică, aşadar, cu principiul Existenței.

⁶ Aluzie la cuvântul divin (*hadith qudsi*) revelat prin gura Profetului: „Eram o comoară ascunsă; Eu am vrut să fiu cunoscut (sau: a cunoaște),

(*ru'yā*)¹ pe care ființă² o are despre sine însăși nu se aseamănă cu aceea pe care i-o înfățișează o altă realitate, de care ființă se servește ca de o oglindă; aici, ea se manifestă și e sub forma în care apare, după „locul” viziunii; aceasta nu ar exista fără acel „plan de reflexie” și raza care se reflectă în el.

Dumnezeu a creat mai întâi lumea întreagă ca pe un lucru amorf³ și lipsit de finețe⁴, și care se aseamănă unei oglinzi care nu a fost încă lustruită⁵; dar este o regulă a Lucrării divine de a nu pregăti niciun loc, fără ca acesta să nu primească spiritul divin, exprimat [în Coran] prin insuflarea Spiritului divin în Adam⁶; și aceasta nu este altceva [dintr-un punct de vedere complementar primului] decât actualizarea aptitudinii (*al-isti'dād*) pe care o posedă o asemenea formă, pregătită în prealabil să primească

și Eu am creat lumea.”

¹ Actul vizual este luat aici ca simbol al Cunoașterii în natura sa universală.

² În sens strict: „lucrul” (*ash-shay'*). Ibn 'Arabī folosește uneori aceste termen de „lucru” pentru a desemna o realitate pe care el nu o vrea să o definească în niciun fel; el nu spune „Esență” (*adh-dhāt*), pentru a nu afirma transcendență și non-manifestarea lucrului despre care este vorba, și nici nu spune „Ființă” sau „Existență” (*al-wujūd*), pentru a nu sublinia aici imanență și manifestarea.

³ Sau „omogen” (*musawwī*), adică nepurtând încă amprenta calitativă și diferențiată a Spiritului.

⁴ *Rawh*: „har”, „libertate”; unii citesc *rūh*, „spirit”.

⁵ Este haosul primordial, unde posibilitățile de manifestare, încă virtuale, se confundă în nediferențierea materiei lor.

⁶ „Când Eu îl voi fi format și când voi fi suflat în el Duhul Meu...” (Coran, XV, 29).

respect pentru oameni și cărti

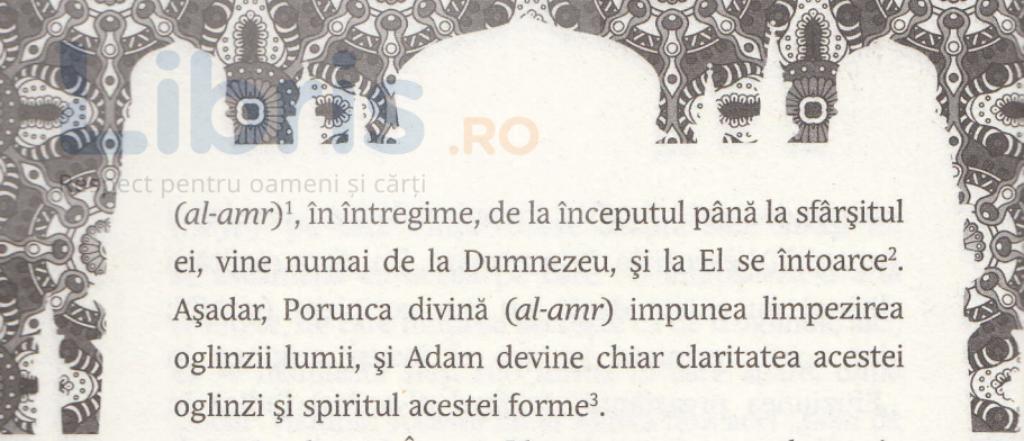
efuziunea (*al-fayd*)¹ inepuizabilă a revelației (*at-tajallī*)² esențiale. Prin urmare, [în afara realității divine] nu există decât un pur recipient (*qābil*)³; dar acest recipient își are el însuși originea în „Efuziunea preasfântă” (*al-fayd al-aqdas*) [adică în manifestarea principială, metacosmică, unde „esențele imuabile” sunt „concepute” divin, înaintea proiectării lor aparente în existență relativă]⁴. Căci realitatea

¹ Imaginea unei „efuziuni”, a unei „revârsări” sau a unei „emanări” a Ființei (*al-wujūd*) sau a Luminii divine (*an-nūr*) în formele „receptive ale lumii nu trebuie să fie înteleasă ca o emanăre substanțială, căci Ființa – sau Lumina divină necreată – nu purcede în afara Ei însăși. Această imagine exprimă, din contra, suprema abundență a Realității divine, care etalează și luminează posibilitățile relative ale lumii, cu toate că Ea ar fi „bogată în Ea însăși” (*ghanī binafsih*), și că existența lumii nu adaugă nimic nemărginirii Ei. – Simbolismul „efuziunii” (*al-fayd*) divine se referă la aceste cuvinte ale Profetului: „Dumnezeu a creat lumea în întuneric, apoi a revârsat (*afṣād*) asupra ei din Lumina Lui”.

² *Al-tajallī* înseamnă „revelație” (într-un sens general), „dezvăluire” și „iradiație”: când soarele, acoperit de nori, se „dezvăluie”, lumina lui „iradiază” asupra pământului.

³ Din punct de vedere cosmologic, acest recipient, acest potir, corespunde substanței pasive, materia primă sau principiului plastic al unei lumi sau al unei ființe. Din punct de vedere pur metafizic, recipientul care se opune – într-un mod cu totul principal și logic – „efuziunii” neîncetate a Ființei se reduce la posibilitatea principială, arhetip sau „esență imuabilă” (*al-āyn ath-thābitah*) a unei lumi sau ființe.

⁴ Acest pasaj, sufitul persan Nūr ad-din Abd ar-Rahmān Jāmī îl explică astfel: „Măreția lui Dumnezeu (*al-haqq*) se descoperă în două moduri; primul, care corespunde revelației interioare, pur inteligibile, și pe care suficiți o numesc Efuziunea preasfântă, constă în auto-revelația lui Dumnezeu, care se manifestă din toată eternitatea Lui însuși sub forma arhetipurilor și a tot ceea ce acestea atrag după ele în planul caracterelor și al capacităților; a doua revelație este manifestarea exterioară, obiectivă, pe care o numesc Efuziune sfântă (*al-fayd al-muqaddas*); ea

lect pentru oameni și cărți

(*al-amr*)¹, în întregime, de la începutul până la sfârșitul ei, vine numai de la Dumnezeu, și la El se întoarce². Așadar, Porunca divină (*al-amr*) impunea limpezirea oglinzi lumii, și Adam devine chiar claritatea acestei oglinzi și spiritul acestei forme³.

Cât despre Îngeri [despre care se vorbește în textul coranic al creației lui Adam⁴], ei reprezintă anu-

---

constă în manifestarea lui Dumnezeu, mijlocită de amprenta acelorași arhetipuri. Această a doua revelație îi succede primei; ea este scena pe care apar perfecțiunile care, după prima revelație, sunt conținute virtual în caracterele și capacitatele arhetipurilor” (*Lawâih*, cap. xxx; Oriental Translation Fund, New Series, Vol. XVI, Royal Asiatic Society.) În acest text, expresiile „forme” sau „caracter”, care se referă la arhetipuri, trebuie să fie înțelese ca simple „aluzii”, căci arhetipurile sau „esențele imuabile” sunt, evident, dincolo de orice individualizare sau distincție formală.

¹ Cuvântul *amr* înseamnă în primul rând „ordin”, „poruncă”, dar comportă, de asemenea, sensul de „realitate” și de „act”. Porunca divină „Fii!” corespunde Actului pur.

² „A Lui este împărăția cerurilor și pământului. La Dumnezeu se vor întoarce realitățile” (*al-umûr*, adică realitățile necreate ale creaturilor) (Coran, LVII, 5).

³ În textul original, întregul început al capitolului, până la cuvântul de mai sus, formează o singură frază cu mai multe propoziții incidente; este un ansamblu logic care descrie toate aspectele esențiale ale Manifestării divine.

⁴ „Și când Domnul tău zice Îngerilor: Într-adevăr, eu voi pune un locuitor pe pământ, ei răspunseră: Aici vei pune Tu pe cineva care va semăna stricăciunea și va vîrsa sângele, în timp ce noi îți aducem laude Tie și Te proclamăm Sfânt? El zice: Într-adevăr, Eu știu ce voi nu știu. Și El l-a învățat pe Adam numele tuturor lucrurilor, apoi El le-a arătat pe acestea Îngerilor și le-a spus: Vesti-Mi numele acestora, dacă țineți la adevăr! Ei au răspuns: Mărire Ție, noi nu avem altă învățătură decât învățătura pe care Tu ne-ai dat-o, căci Tu ești Cunoșcătorul, Înțeleptul! El zice: O, Adam, fă-le cunoscute numele acestora! Și când el le-a făcut cunoscute numele lor, El le-a zis: nu v-am spus că Eu cunosc taina cerurilor și a pământului și că Eu știu ce faceți cunoscut și ce tăinuiti?

mite facultăți ale acestei „forme”¹ a lumii pe care suficii o numesc „Marele Om” (*al-insān al-kabīr*), astfel că Îngerii sunt pentru aceasta ceea ce facultățile spirituale și fizice sunt pentru organismul omenesc².

Fiecare facultate [cosmică] este oarecum voalată de propria sa natură; ea nu concepe nimic care ar putea fi superior esenței sale [relative], căci există în ea ceva care pretinde a fi demn de un rang înalt, și întru totul vrednic să stea alături de Dumnezeu. Și este aşa întrucât ea participă [într-un anumit fel] la sinteza divină (*al-jam'iyat al-ilāhiyah*)³ care guvernează ceea ce ține, fie de partea divină (*al-janab al-ilāh*)⁴, fie de partea Realității realităților (*haqīqat al-haqqāiq*)⁵, fie încă – prin acest organism, suport al tuturor facultăților – de Natura universală (*tabī 'at*

Și când Noi am spus Îngerilor: Plecați-vă înaintea lui Adam, ei s-au prosternat cu toții, afară de Iblis (diavolul), care s-a împotravit, s-a înfumurat și s-a făcut necredincios...” (Coran, II, 28, sqq).

¹ Expresia „formă” (*sūrah*) este una dintre acelea pe care autorii sufie folosesc într-o manieră destul de liberă, căci ea este susceptibilă de transpunerea cea mai apropiată, aceea de „delimitare”; forma unui lucru presupune un aspect pur calitativ, calitatea fiind de natură esențială; pe de altă parte, atât timp cât forma unei ființe se opune spiritului ei, ea se întoarce în mod simbolic la funcția receptivă a materiei.

² Potrivit proverbului sufit: „Omul este un cosmos mic, și cosmosul este ca un om mare”.

³ Unicitatea divină, în virtutea căreia fiecare ființă este unică.

⁴ „Partea divină” este suma Calităților divine, Divinitatea în măsură în care Ea dă naștere lumii și o domină („partea creaturală”).

⁵ „Realitatea realităților” sau „Adevărul adevărurilor” corespunde Cuvântului (Logosului) în calitate de „loc” al tuturor posibilităților de manifestare. Ea este mediatorul etern, „Realitatea Muhamadiană” (*al-haqqāiq al-muhammadiyah*), „istmul” (*barzakh*) dintre Ființa pură și existența relativă, ca și dintre non-manifestare și manifestare. Ea este

*al-kull*¹; aceasta înglobează toate receptacolele (*qawābil*) din lume, de la vârful ei cel mai înalt până la fundul ei cel mai adânc². Însă rațiunea discursivă nu va înțelege acest lucru, întrucât această categorie de cunoaștere ține exclusiv de intuiția divină (*al-kashf al-ilāhi*); doar prin ea se va putea cunoaște rădăcina formelor lumii, în măsura în care ele sunt receptive față de spiritele care le conduc³.

Astfel, această ființă [adamică] a fost numită Om (*īnsān*) și Reprezentant (*khalīfah*) al lui Dumnezeu. Cât privește calitatea lui de om, ea desemnează natura sa sintetică [în care sunt conținute virtual toate celelalte naturi create] și aptitudinea de a cuprinde toate Adevărurile esențiale. Omul este pentru Dumnezeu (*al-haqq*) ceea ce

---

prototipul oricărui lucru; nu există nimic care să nu poarte amprenta ei.

¹ Natura universală este puterea receptivă universală, „matricea” cosmosului. Potrivit cosmologilor elenizanți, Natura se reduce la principiul plastic al lumii formale, la rădăcina a patru elemente și a patru calități sensibile, care guvernează toate schimbările de ordin fizic. Ibn ’Arabī, transpunând elementele în ordinea cosmică totală, atribuie Naturii o funcție mult mai vastă, coextensivă oricărei manifestări, inclusiv stărilor angelice. Ea este, astfel, analoagă cu ceea ce hindușii consideră a fi Māyā sau Shakti universală, aspectul matern și dinamic al lui Prakriti, Substanța sau Materia primă. Să adăugăm, totodata, că acest principiu nu joacă, în învățărurile lui Ibn ’Arabī, același rol fundamental pe care și-l asumă în doctrina advaită, dat fiind că Islamul consideră funcțiunile producătoare ale universului într-o manieră eminentă „teocentrică”.

² Creatura „aspiră” deci la totalitate, în virtutea originii sale divine, a prototipului său universal și a rădăcinii sale naturale.

³ ’Abd ar-Razzāq al-Qashānī precizează că rațiunea, care este generată ea însăși de polaritatea activului și pasivului, de Ordinea divină (*al-amr*) și de Natură (*at-tabi’ah*), nu poate să depășească această polaritate și s-o înțeleagă „de sus”.

pupila este pentru ochi¹, pupila fiind aceea prin care este posibilă vederea, căci prin el [adică prin Omul universal] Dumnezeu își contemplă creația și îi dăruiește mila Sa.

Astfel că omul este trecător și, în același timp, etern, ființă creată veșnică și nemuritoare, Verb discriminativ [prin cunoașterea sa distinctivă] și unitiv [prin esența sa divină]². Prin existența lui, lumea a fost împlinită. El este pentru lume ceea ce este montura pentru inel: montura poartă sigiliul pe care regele îl aplică pe sipetele comorii sale; de aceea omul (universal) este numit reprezentantul lui Dumnezeu, a cărui creație o apără, așa cum sunt apărate comorile prin sigiliu: câtă vreme sigiliul regelui este pus pe sipetele comorii, nimeni nu îndrăznește să le deschidă fără încuvîntarea lui; astfel, omului i se încredințează apărarea divină a lumii, și lumea nu va înceta să fie apărată, atât timp cât acest Om Universal (*al-insān al-kāmil*) va rămâne în ea. Nu vezi tu, așadar, că, atunci când el va dispărea și când vor fi luate sipetele acestei lumi de jos, nimic din ceea ce Dumnezeu a păstrat în ele nu va mai rămâne, și că tot ce se află în ele va fi ieși la iveală, fiecare parte regăsindu-și partea [corespunzătoare]? Totul va fi dus în altă lume, și (Omul Universal) va fi, în veci, sigiliul de pe sipetele celeilalte lumi, perpetuu.

Tot ceea ce implică „Forma divină”, adică întreg ansamblul de Nume [sau Calități universale], se mani-

¹ În limba arabă pupila se numește „omul în ochi”.

² Aici se află cele două aspecte ale oricărui cuvânt revelat, și la care se referă cele două denumiri ale Coranului – ca „Recitat” (*al-qur’ān*) și ca „Discernământ” (*al-furqān*).

festă în această constituție umană, care prin aceasta se deosebește [de alte creațuri], prin integrarea [simbolică] a întregii existențe. De aici și argumentul divin, condamnându-i pe Îngerii care nu vedeaau rațiunea de a fi și nici superioritatea intrinsecă a lui Adam; reține aceasta, căci Dumnezeu te îndeamnă, prin exemplul celorlalți, și ia aminte în ce fel judecata îl lovește pe cel pe care îl lovește. Îngerii nu-și dădeau seama ce atrage după sine constituția acestui reprezentant [al lui Dumnezeu pe pământ] și nici ce consecințe are adorarea esențială (*dhātiyah*) a lui Dumnezeu, căci fiecare știa despre Dumnezeu doar ceea ce știa despre el însuși. Or, Îngerii nu posedă natura integrală a lui Adam; ei nu înțelegeau, aşadar, Numele divine, a căror cunoaștere constituie privilegiul acestei naturi și prin care acesta îl „laudă” [afirmând aspectele Sale de Frumusețe și Bunătate] și îl „proclamă sfânt” [confirmând Transcențenta Sa esențială]; ei nu cunoșteau că Dumnezeu posedă Nume care se sustrag cunoașterii lor și prin care nu vor ști, aşadar, să-L „laude” și nici să-L „proclame Sfânt”.

Ei au fost victimele propriei lor măginirii când au spus, în legătură cu creația lui Adam pe pământ: „Vrei, aşadar, să creezi pe cineva care să semene stricăciunea?” Or, ce este această stricăciune dacă nu răzvrătirea, deci exact ceea ce manifestau ei însiși? Ceea ce spuneau ei despre Adam se aplică propriei lor atitudini față de Dumnezeu. De altfel, dacă o asemenea posibilitate [de răzvrătire] nu ar fi existat în natura lor, ei nu ar fi afirmat-o inconștient în legătură cu Adam; dacă